

SEXTIL PUȘCARIU ȘI ION MUȘLEA ÎN CORESPONDENȚĂ

Toate încercările, mai vechi sau mai recente (spre exemplu, Mușlea 2005, Cuceu 2012), de explicitare a procesului de construcție a Școlii etnologice clujene au subliniat, invariabil, implicarea pe care Sextil Pușcariu a avut-o în instituționalizarea, la Cluj, a interesului pentru cercetarea culturii tradiționale în structuri precum Muzeul Limbei Române (1919), Muzeul Etnografic al Ardealului (1922), Societatea Etnografică Română (1923–1927), Catedra de Etnografie și Folclor (1926–1951) și, respectiv, Arhiva de Folklor a Academiei Române (1930). În ceea ce privește istoria acestei ultime instituții – Arhiva de Folklor a Academiei Române –, este destul de cunoscut faptul că ea începe în 27 mai 1930, așa cum rezultă din scrisoarea adresată lui Ion Mușlea, în toamna anului 1930, de către Prezidiul Academiei Române:

„Secțiunea Literară a Academiei, luând în discuție, în ședința de la 27 Maiu 1930, memoriul D-voastre înaintat Academiei de d-l Coleg S. Pușcariu cu scrisoarea sa din 23 Martie 1930 relativ la organizarea culegerii, conservării, publicării materialului folkloric românesc, a hotărât să se întemeieze o arhivă de folklor sub direcția D-voastre. Această arhivă rămâne proprietatea Academiei și va fi depozitată la Muzeul Limbei Române din Cluj. [...] Colegul D-l Sextil Pușcariu este rugat să supravegheze arhiva și publicațiile conduse și tipărite de D-voastră”¹.

Rândurile acestea sunt importante atât pentru că reprezintă actul de naștere al Arhivei de Folklor a Academiei Române și precizează statutul ei față de Muzeul Limbei Române, dar și ca recunoaștere oficială a relației profesionale dintre ctitorii celor două instituții. Pentru că, aproape de fiecare dată, cercetătorii au focalizat mai degrabă evenimentialul, procesul construcției instituționale în sine decât oamenii care au stat în spatele lui, în paginile următoare îmi propun să aproximez în ce termeni pot fi descrise raporturile dintre Sextil Pușcariu și Ion Mușlea. Sau, formulat interogativ, în ce măsură lingvistul S. Pușcariu a exercitat influențe formative asupra lui I. Mușlea și și-a pus amprenta asupra deciziilor privind cercetarea folclorică, pe care cel din urmă le-a luat?

Pentru atingerea acestei finalități, am în vedere nu atât lucrările în care Ion Mușlea a formulat explicit o anumită concepție privind cercetarea folclorului², res-

¹ Scrisoare adresată de Ion Bianu lui Ion Mușlea la 15 septembrie 1930. Se păstrează în Fondul de corespondență al Arhivei de Folklor a Academiei Române.

² E vorba de textele semnate de Ion Mușlea și grupate în Cuceu–Cuceu 2005.

pectiv considerațiile ocazionale pe care Sextil Pușcariu le-a făcut privitor la acest domeniu³, cât alte două categorii de surse, mai puțin uzitate, chiar dacă extrem de ofertante și valoroase. E vorba, în primul rând, de două texte memorialistice, în care fiecare dintre personalitățile pe care le am în vedere face referire la celălalt. Astfel, la 4 ianuarie 1927, Sextil Pușcariu scrie *O retrospectivă la împlinirea vârstei de 50 de ani* (1978a), unde Ion Mușlea este menționat, alături de Leca Morariu, Nicolae Georgescu-Tistu, Sever Pop, Ion Breazu, Ștefan Pașca, între „elevii specializați”, crescuți pe lângă Muzeul Limbii Române, acea

„operă frumoasă, pentru că la baza lui stă ideea altruistă de a procura cercetătorului viitor toate mijloacele de informație și documentare și, astfel, de a-l scuti de acea pierdere de vreme cu adunarea materialului, care a împiedicat generația noastră să dea tot ce ar fi fost în stare să producă” (*ibidem*, p. 777).

La rândul lui, Ion Mușlea a reflectat asupra relației sale, personale și profesionale, cu Sextil Pușcariu în aproape șapte pagini din textul de bilanț *Din activitatea mea de folclorist* (Mușlea 2005a), finalizat la 31 august 1965, în al șazeci și șaselea an al vieții autorului său și rămas în manuscris până în 1980.

Cea de-a doua categorie de surse o constituie episoadele schimbului epistolar dintre Sextil Pușcariu și Ion Mușlea: cinci scrisori care îl au pe marele lingvist drept expeditor, păstrate în Fondul de corespondență al Institutului „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, respectiv treisprezece scrisori⁴ care îl au ca destinatar, păstrate la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”. Pentru că intervalul de corespondență acoperă șaisprezece ani, prima scrisoare fiind expediată la 5 februarie 1925, iar ultima la 15 februarie 1941, și ținând cont de rolul covârșitor pe care S. Pușcariu l-a jucat în înființarea și obținerea instituției cititorite de I. Mușlea, cititorul s-ar fi putut aștepta la un dialog epistolar mai întins. Ipoteza pierderii unora dintre scrisori nu e neapărat plauzibilă, întrucât, în textul memorialistic *Din activitatea mea de folclorist*, Ion Mușlea însuși face referire doar la aceste cinci epistole care i-au fost adresate de S. Pușcariu, nu și la altele. Explicația întinderii reduse a acestui schimb epistolar trebuie căutată mai degrabă în dinamica relației dintre cele două personalități, așa cum o fac vizibilă categoriile de documente anterior menționate.

Dialogul epistolar dintre Ion Mușlea și Sextil Pușcariu acoperă trei perioade distincte. Prima se întinde între 5 februarie 1925 și 20 iulie 1928, cele șase scrisori tematizând căutările științifice ale lui I. Mușlea, bursier la Paris sau călător la arhivele Nordului. În cea de-a doua perioadă, corespondenții își scriu mai des – nouă

³ Analize atente asupra acestor considerații au realizat Mircea Vaida (1972, p. 115–124), Dumitru Pop (1977), Ion Cuceu (2003).

⁴ Subsumez categoriei generice de „scrisori” nu doar scrisoarea propriu-zisă, ci și cărțile poștale ilustrate ori alte categorii de documente care au circulat între cei doi parteneri ai schimbului epistolar, cum e cazul biletului adresat de Ion Mușlea lui Sextil Pușcariu, în 3 martie 1927, având următorul conținut: „Adeveresc că am primit de la D^l profesor Sextil Pușcariu catalogul Bibliotecii Zarifopol”.

scrisori în intervalul 1930–1932 – chestiuni ce privesc organizarea Arhivei de Folclor a Academiei Române sau publicarea primului număr al buletinului științific al instituției; *coda* acestei perioade o constituie scrisoarea din 9 mai 1936, în chestiunea mutării Arhivei din clădirea Muzeului Limbei Române. În fine, cele două scrisori schimbate în ultima perioadă (1940–1941) îi găsesc pe expeditorii lor de parte de casă, încercând să recompună în pribegie unele dintre rosturile instituțiilor pe care le-au ctitorit la Cluj: Ion Mușlea se afla, în 1940, în refugiu la Sibiu, cu Arhiva și Biblioteca Universității, iar, în 1941, Sextil Pușcariu conducea, la Berlin, Rumänische Institut in Deutschland.

Coroborând datele dialogului epistolar cu memorialistica celor doi intelectuali, putem observa că, fără a-i fi fost propriu-zis profesor lui I. Mușlea⁵, S. Pușcariu a exercitat o certă influență asupra sa, încă din perioada căutărilor lui profesionale. Faptul că, în anii studenției clujene a lui I. Mușlea, S. Pușcariu era deja o personalitate științifică de renume, angrenată în construcția instituțională și academică la Cluj, l-a determinat pe viitorul folclorist să-i solicite sfatul și îndrumarea, atât în toamna anului 1923, căutându-l înaintea plecării sale la Școala Română din Franța, cât și în perioada petrecută ca bursier la Paris. Astfel, la 5 februarie 1925, aflându-se la Fontenay-aux-Roses, Ion Mușlea îi adresează lingvistului o scrisoare în care îi mărturisește că, deși a luat „drumul Parisului cu gândul de a face Istoria Artelor”, ceea ce ar fi putut face din el „un fugar din mijlocul studiilor pe care le făcusem cu D-voastră”, totuși, după „întâile luni de desorientare și năcazuri”, prilejuate, probabil, și de lipsa profesorilor de specialitate, s-a orientat spre folclor, „cu specială privire asupra literaturii noastre orale în legătură cu cea a popoarelor învecinate”. Totodată, I. Mușlea își însușește mărturisirea privind opțiunea sa profesională cu prima contribuție folcloristică a anilor parizieni – studiul *Le cheval merveilleux dans l'épopée populaire* (Mușlea 1924) – și cu dezvoltarea preocupărilor sale curente „asupra raporturilor baladei noastre populare cu epica sud-dunăreană”, cercetare din care va rezulta, mai apoi, lucrarea fundamentală *La mort-mariage: une particularité du folklore balcanique* (Mușlea 1925). În acest context, tânărul folclorist îi scrie (la 5 februarie 1925) profesorului S. Pușcariu, cu rugămintea ca:

„În cazul când ați avea vreme, să binevoiți a-mi comunica părerea D-voastră asupra direcției studiilor mele și să-mi arătați dacă în cadrul folclorului nu vedeți că s-ar putea întreprinde lucrări mai utile și mai binevenite. Vă mărturisesc că aș fi cu deosebire mulțumit dacă, reîntors în țară, aș putea lucra sub direcția D-voastră, eventual chiar la Muzeu”.

Pentru răspunsul profesorului (într-o scrisoare din 8 martie 1925) și pentru mult-așteptatul „cuvânt de aprobare și încurajare”, Ion Mușlea își va exprima recu-

⁵ „Fără să-mi fi fost profesor – căci făcusem puțină filologie – mă simțeam legat de Pușcariu. Era din «țara» mea (brașovean), mă privise totdeauna cu simpatie. [...] Pușcariu avea cea mai înaltă autoritate între profesorii Facultății de Litere și era cel mai bun organizator științific al nostru: Muzeul Limbii Române, Dicționarul Academiei și Atlasul Lingvistic Român, pe atunci în pregătire, iată atâtea dovezi despre acest mare talent de organizare” (Mușlea 2005a, p. 157).

noștința nu doar pe moment (într-o scrisoare din 6 aprilie 1925), ci și la sfârșitul carierei sale îl va urmări amintirea acelei scrisori, „lungă și plină de sfaturi înțelepte, mai ales pentru tânărul care eram” (Mușlea 2005a, p. 157). Citind studiul *Le cheval merveilleux dans l'épopée populaire*, Sextil Pușcariu i-a admirat autorului lui „cumpătul și spiritul științific prevăzător” cu care a tratat subiectul, priceperea de a „dezghioca” „notele esențiale dintr-un material vast”. Aprecierile sale sunt însoțite de câteva îndemnuri de urmat de către cel care vrea să abordeze domeniul folclorului comparat, lingvistul insistând pe delimitarea clară a domeniului de studiu, exprimată în nevoia „să-ți îngrădești bine terenul de activitate”, și pe imperativul prudenței metodologice:

„La studiile folcloristice mi se pare că acest lucru e mai ales important: să știi să-ți înfrânezi fantezia [...] căci nicăieri mai mult decât aici metoda comparativă nu poate duce la alunecări mai primejdioase și la concluzii mai riscante” (scrisoarea din 8 martie 1925).

S. Pușcariu nu uită să menționeze nici condiția absolut necesară pentru demersurile comparatiste, și anume învățarea limbilor străine:

„Chiar și cunoașterea limbei engleze îți va fi de un folos mare. [...] Bine ar fi dacă ai învăța și ceva limbi slave de sud (și ceva rusește), apoi neogreaca și albaneza. Fără ele va fi greu să faci folclor comparat, căci în traduceri vei putea consulta numai o infimă parte din lucrările publicate” (*ibidem*).

Dincolo de elaborarea și publicarea propriu-zisă a studiilor de folclor, care „se pot face și mai târziu”, lui S. Pușcariu i se pare mai importantă contextualizarea sistematică și științifică a folclorului, care să pună capăt diletantismului, cercetare cu atât mai necesară cu cât societatea românească era, în acea vreme, într-un proces de prefaceri adânci:

„Ceea ce mi se pare la noi, momentan, mai important, este o culegere sistematică de material folcloristic, până ce cântecele n-au pierit cu totul cu drumul de fier și automobilul, pe care Eminescu nici nu-l bănuia, când se temea de civilizația omorâtoare a artei populare. Gândește-te deci, cât ai posibilitatea de a consulta biblioteci bogate și a te întâlni cu oameni de specialitate, la un program științific și metodic cum ar trebui cules folclorul” (*ibidem*).

Ca „visuri pentru viitor”, întemeietorul Muzeului Limbei Române nu exclude ca această instituție „să se dezvolte și să îmbrățișeze și folclorul”, mai ales în contextul observației directe, în teren, pentru lucrările viitorului Atlas lingvistic, când „echipele ce le vom trimite la fața locului ar putea să strângă, pe lângă fapte lingvistice, și material folcloristic și etnografic”.

Din cauza apropiatei finalizări a stagiului său în străinătate, Ion Mușlea se afla în imposibilitatea să asculte îndemnul Profesorului de a urma o școală engleză, chiar dacă, îi scrie la 6 aprilie 1925, „cu specialiștii de folklor e adevărat că n-am prea nimerit-o în Franța”. Celebrul folclorist Arnold Van Gennep se pensionase, la Sorbona nu se preda disciplina, astfel încât bursierul a putut audia doar cursurile

romanistului Mario Roques, preocupat „numai întâmplător de folclor”, iar la École d’Anthropologie „majoritatea profesorilor reprezentau o colecție jalnică de moșnegi” (Mușlea 2005a, p. 149). În acest context, tânărului folclorist i-a rămas posibilitatea de a urma cursuri la discipline înrudite, precum medievalistica profesorului Joseph Bédier de la Collège de France, precum și de a asculta sfatul lui S. Pușcariu referitor la învățarea limbilor slave de sud. Așa se explică hotărârea de a frecventa, la École des Langues Orientales Vivantes, cursurile profesorilor J. Vaillant și André Mazon.

Din scrisoarea lui Sextil Pușcariu, destinatarul ei va pune însă la suflet cel mai tare îndemnul de a gândi „un program științific și metodic” de cercetare a folclorului, de unde promisiunea epistolară (făcută la 6 aprilie 1925) că va reflecta „la colecționarea de material românesc și la studierea metodei care trebuie aplicată în această întreprindere delicată”. În etapa de construcție a acestui program și de căutare a unui model instituțional pe care să și-l poată asuma, Ion Mușlea a efectuat, în lunile iunie–iulie ale anului 1928 și beneficiind de sprijinul financiar al Ministerului Cultelor și Artelor, o călătorie de studii la muzeele etnografice și arhivele din centrul și nordul Europei. Cărțile poștale ilustrate pe care i le trimite cu această ocazie lui S. Pușcariu – din Lipsca, „orașul cărții germane”, la 11 iunie 1928, respectiv, după ce a văzut „celebrul Skansen al suedezilor”, din capitala Finlandei, la 20 iulie 1928 –, lasă să ajungă la destinatar doar salutările, urările de sănătate și mărturisirea scopului călătoriei, acela de a studia „cele mai bogate arhive de folclor din lume” (cum scrie în cartea poștală ilustrată din 20 iulie 1928). Peste ani însă, Ion Mușlea va mărturisi regretul său de a se fi lovit de porți închise și neșansa de a nu-i fi întâlnit pe folcloriștii care lucrau în aceste instituții, călătoria sa suprapunându-se, practic, perioadei de concedii:

„La Lipsca, pe lângă muzee și biblioteci, am încercat să dau și de un fel de arhivă de folclor, adăpostită într-o cameră de subsol. Bătrânul profesor Eugen Mogk, celebrul mitologist, care o conducea, era însă plecat și deci n-am putut s-o văd. [...] În micul oraș Åbo, am găsit întâia arhivă folclorică așa cum o visam și eu, aceea a suedezilor din Finlanda. În schimb, la Helsinki, n-am avut noroc: toată lumea era plecată în concedii sau în cercetări. Am regretat îndeosebi lipsa lui Kaarle Krohn, căruia aș fi vrut să-i cer unele indicații și lămuriri, să discut înființarea unei secții de «Folklore Fellows» la noi și afilierea ei la Societatea Internațională a folcloriștilor. La Helsinki am văzut însă un frumos muzeu de etnografie și folclor, care mi-a plăcut mult mai mult decât imensul Nordiska Museet din Stockholm. Dar acolo am avut norocul să admir cel mai vechi și mai mare muzeu în aer liber din Europa: Skansen-ul” (Mușlea 2005a, p. 155–156).

Cele două cărți poștale ilustrate și o adeverință de primire a catalogului bibliotecii Zarifopol sunt alte episoade, cel puțin cunoscute până în prezent, din anii ’25–’30. De altfel, după întoarcerea de la Paris a tânărului folclorist, comunicarea dintre cei doi devine directă, ei fiind, așa cum rezultă din textul *Din activitatea mea de folclorist*, „în legături destul de strânse, avânt ca obiect folclorul, nu filologia”. Sunt anii în care I. Mușlea frecventează întâlnirile profesionale organizate la Muze-

ul Limbei Române și publică note, recenzii și studii în buletinul acestei instituții – „Dacoromania” (vezi Mușlea 1924–1926, 1927–1928a, b, c) –, în care colaborează, alături de Romulus Vuia, la alcătuirea părții de folclor a chestionarelor Atlasului lingvistic român (Taloș 1971, p. X). În 28 mai 1927, când și-a susținut doctoratul în „etnografie și folclor” – primul de acest fel la Universitatea din Cluj –, cu teza *Obiceiul junilor brașoveni*, Ion Mușlea a avut bucuria ca, alături de profesorii Theodor Capidan și Florea Ștefănescu-Goangă, să-l aibă ca raportor pe Sextil Pușcariu, acesta făcând „câteva observații generale pline de bunul simț și ponderația care-l caracterizau” (Mușlea 2005a, p. 158).

A doua perioadă a dialogului epistolar pe care îl comentez se desfășoară, cum spuneam, în primii doi ani de funcționare a Arhivei de Folklor a Academiei Române, când relației informale mentor–discipol dintre Sextil Pușcariu și Ion Mușlea i se adaugă o nouă dimensiune, de data aceasta oficială: primul devine, din însărcinarea Academiei Române, „supraveghetorul” instituției al cărei director era cel de-al doilea.

Așa cum a promis într-o scrisoare din 19 septembrie 1930, S. Pușcariu a pus la dispoziția Arhivei „odaia în care au locuit Pop și Pașca” (scrisoare a lui Sextil Pușcariu, din 19 septembrie 1930), iar „când pereții acestei încăperi au fost dărâmați pentru lărgirea sălii de bibliotecă, Arhiva a trecut în casa vecină, cumpărată cu un an mai târziu” (Mușlea 2005a, p. 158), unde a și rămas, până în 1936, când a fost adăpostită în clădirea Bibliotecii Universității. Edificarea Arhivei de Folklor a Academiei Române pe lângă Muzeul Limbei Române nu era una conjuncturală, ci avea o logică mai profundă, pe care S. Pușcariu i-o explică lui I. Mușlea, atunci când, într-o scrisoare din 26 aprilie 1931, îi arată rolul de model instituțional pe care-l putea juca Muzeul, dar și legătura organică dintre limbă și folclor:

„Arhiva de folclor e pusă – prin înglobarea în Muzeu – să profite de organizația acestuia (bibliotecă, colecții, corespondenți, chestionare, legătură cu Atlasul lingvistic etc.) și – poate – și de atmosfera de muncă și de devotament pentru cercetări. Legătura ce s-a făcut între Arhivă și Muzeu nu e numai întâmplătoare – persoana mea, ca reprezentant al Academiei –, ci e o legătură organică, căci mii de fire duc de la limbi la folclor”.

Astfel, urmând acestei logici, influența exercitată de Sextil Pușcariu asupra lui Ion Mușlea la nivel organizațional este vizibilă în cel puțin trei dimensiuni.

O primă dimensiune este aceea a liniilor teoretico-metodologice ale Arhivei, schițate de Ion Mușlea în cele două memorii ale întemeierii și în textele-îndemn *Învățătorii și folclorul* (1928), *Apel către intelectualii satelor* (1930) și *Culegeți folclor!* (1930), care preconizau, într-o primă etapă, desfășurarea unei anchete extensive, indirecte, prin difuzarea de chestionare tematice, însoțite de instrucțiuni de completare a răspunsurilor. În elaborarea acestor instrumente de lucru, I. Mușlea s-a servit nu doar de modelele furnizate, la finele secolului al XIX-lea, de către B. P. Hasdeu și Nicolae Densușianu (cf. Timoce-Mocanu 2013), ci și de acelea oferite de Chestionarele elaborate în cadrul Muzeului Limbei Române. Totodată, la

fel ca în cadrul instituției conduse de S. Pușcariu, alături de cercetările efectuate în manieră indirectă, Ion Mușlea a proiectat și a întreprins, el însuși sau prin intermediul stipendiaților Arhivei de Folklor a Academiei Române, cercetări care privilegiau observația directă, în teren, în regiuni care, în linia pe care o preconizase anterior Ovid Densusianu, nu fuseseră studiate până atunci sau constituiau zonele de margine ale românismului.

Ilustrata datată 16 iulie 1931, din Bixad („Karlsbadul Țării Oașului, unde ne-am oprit câteva ceasuri înainte de Cămârzana și Racșa”), vine să-i anunțe lui Sextil Pușcariu starea cercetării etnografico-folclorice pe care Ion Mușlea o desfășura, alături de anchetatorii de la Atlasul lingvistic român, care nu uită să-i transmită un mesaj vesel șefului lor: „Pop și Petrovici mă roagă să Vă comunic că sunt întregi”.

Cercetările de teren în Țara Oașului vor fi continuate de Ion Mușlea în toamna anului 1930, în satele Călinești, Târșoț și Lechința (Lecînța), respectiv în primăvara anului 1931, în satele Boinești, Bixad și Prilog. Rezultatele acestor cercetări îi vor servi în elaborarea și publicarea, în primul număr al „Anuarului Arhivei de Folklor”, a lucrării *Cercetări folklorice în Țara Oașului* (1932), model de monografie zonală, care trebuia, în concepția lui I. Mușlea, să urmărească folclorul unei regiuni în toate manifestările sale, subliniind specificul, dar și diferențele față de alte zone, notând variantele, corpusul folcloric fiind precedat de o „privire asupra ținutului și a oamenilor [...], necesară pentru fixarea folklorului în mediul său social” (Mușlea 1932, p. 118).

Unii dintre cercetătorii care au realizat asemenea monografii zonale, în calitate de stipendiați ai Arhivei de Folklor a Academiei Române, erau lingviști, formați în atmosfera favorabilă terenului și receptării pozitive a culturii tradiționale, de la Muzeul Limbei Române – și aceasta ar fi, în opinia mea, a doua dimensiune a influenței organizatorice a lui Sextil Pușcariu. Este cazul, spre exemplu, al lui Emil Petrovici, autorul a trei monografii (1935, 1939, 1942) publicate în paginile „Anuarului”, cu o bogată experiență de teren, dobândită în calitate de anchetator al ALR II. Din punct de vedere structural, textele sale respectă modelul furnizat de Ion Mușlea în *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, dar monografiile lui E. Petrovici adoptă un stil mai reflexiv, presărat cu anecdote despre modul cum s-a desfășurat ancheta. Textul reține vocile subiecților anchetați și le redă în notație fonetică simplificată, depășind astfel intenționalitatea analitică a dialectologului:

„[...] pe când până acum scopul anchetelor mele era notarea particularităților lingvistice ale graiurilor anchetate, în Almăj, unica țintă a cercetărilor mele a fost culegerea folklorului acestei regiuni. Din anchetele pentru ALR am păstrat numai obiceiul de a nota cele mai mici nuanțe fonetice perceptibile ale graiului subiecților vorbitoare. După cum vom vedea mai jos, în textele publicate aici am fost nevoit, din motive tipografice și pentru a ușura citirea lor pentru nelingviști, să simplific grafia. Cu toate acestea, textele culese de mine pot servi și pentru studiul graiurilor din satele cercetate” (Petrovici 1935, p. 25).

Astfel realizate, monografiile zonale care îi aveau ca autori pe lingviști se supuneau imperativului metodologic promovat de Ion Mușlea, acela de a autonomiza

folclorul în raport cu filologia, miza acestor cercetări trebuind să fie exclusiv: „culegerea folklorului și prezentarea lui”⁶.

La fel ca Emil Petrovici, dinspre lingvistică veneau și alți doi stipendiați ai Arhivei de Folklor a Academiei Române: Vasile Scurtu, autorul unei ample monografii asupra a opt sate din județul Satu-Mare (Ugocea Românească) (1942) și slavistul Ion Pătruț, care, între 18 și 27 mai 1941, îi cercetează pe prizonierii români timoceni din armata iugoslavă, care fuseseră predați autorităților militare și încarțuiți în patru sate de lângă Timișoara (1942).

A treia dimensiune a influenței organizatorice pe care Sextil Pușcariu a exercitat-o asupra lui Ion Mușlea este vizibilă în publicarea, în cadrul Arhivei de Folklor a Academiei Române, a unui buletin științific propriu, după modelul „Dacoromaniei”. Este vorba despre „Anuarul Arhivei de Folklor”, din care, în perioada 1932–1945, au apărut șapte numere, cuprinzând studii, cercetări, note, recenzii și bibliografia curentă a etnografiei și folclorului (cf. Timoce-Mocanu 2012). În cele șapte numere ale „Anuarului Arhivei de Folklor”, pe câțiva dintre lingviștii de la Muzeul Limbei Române îi găsim ca autori de studii. Unii, mergând pe linia celebră de apropiere a cercetărilor lingvistice de etnografie, după principiul direcției germane „Wörter und Sachen”, promovată la Muzeu de către Sextil Pușcariu, publică lucrări de etnolingvistică, precum Nicolae Drăganu (1933), ori de antroponimie, ca Ștefan Pașca (1932). Vasile Bogrea, ca fost vicepreședinte al Societății Etnografice Române, dăduse deschideri comparatiste cercetărilor sale etnolingvistice, iar, în primul număr al buletinului științific pe care îl edita, I. Mușlea nu omite publicarea postumă a două astfel de articole (Bogrea 1932a, b).

Se pare că decizia publicării, în 1931, a buletinului Arhivei, fusese luată de Ion Mușlea după consfătuiri cu fondatorul „Dacoromaniei”, așa cum reiese dintr-o scrisoare adresată, la 10 ianuarie 1931, lui Ion Bianu:

„În ce privește publicația Arhivei, ne-am gândit, împreună cu d-l profesor Pușcariu, că cel mai potrivit lucru ar fi publicarea unui Anuar al Arhivei de Folklor, în care să intre studiile de folklor, culegeri, bibliografia amănunțită a publicațiilor folklorice românești (cărți și articole de revistă) de pe unul sau mai mulți ani, cronică și raportul Arhivei pe anul respectiv”.

De altfel, apariția primului număr al „Anuarului Arhivei de Folklor” fusese grăbită de ctitorul Muzeului Limbei Române tocmai din dorința acestuia de a face bătrânului Președinte al Academiei „o bucurie cât mai curând cu această publicație căreia îi poartă atât interes” (scrisoare a lui S. Pușcariu către I. Mușlea, din 26

⁶ „Culegerile noastre de folklor au fost însoțite aproape întotdeauna, când le-au întreprins oameni de știință, de cercetări filologice. În calitate de disciplină mai veche și oarecum tutelară, filologiei i s-a dat în aceste lucrări locul de cinste, folklorul rămânând mereu pe al doilea plan. Într-adevăr de cele mai multe ori cercetarea nu s-a făcut pentru descoperirea și studierea diferitelor manifestări folklorice, ci mai mult pentru a avea material dialectologic, iar anumite ramuri, ca de pildă practicile magice și obiceiurile de tot felul, au rămas aproape consecvent nereprezentate în aceste lucrări” (Mușlea 1932, p. 117).

aprilie 1931). Ca și lui I. Bianu, Ion Mușlea îi cere și lui Sextil Pușcariu opinia în legătură cu studiul *Academia Română și folklorul*, pe care, la sfatul Președintelui Academiei, l-a conceput ca pe un articol prin care „să se despartă trecutul de viitor”, punctând momentele esențiale ale dezvoltării interesului pentru cultura tradițională sub tutela înaltului for. În acest context, S. Pușcariu formulează, aproape aforistic, ideea legăturii organice dintre Arhiva de Folklor și Muzeul Limbei Române, motivată de faptul că „mii de fire duc de la limbi la folclor”. Detectând, probabil, în ortografierea lexemului *folklor*, o anumită influență a rivalului său profesional, Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu îl întreabă pe I. Mușlea, în aceeași scrisoare din 26 aprilie 1931:

„De ce scrii folklor cu *k*? E o maimuțarie după franțuzește, care n-are nici o rațiune în limba noastră, în care nu scriem Knut sau daktil. În Dicț.[ionarul] Academiei – care e bine să se deschidă în cazurile de îndoială – am adoptat forma cu *c*. Ți-aș recomanda să accepți și ortografia vorbea, tocmeală etc. și același (la sing.), iarăși etc. Academia le-a admis pentru Dicționar și e bine să fie o apropiere cât mai mare între AF și DR”.

Ion Mușlea reține acest episod în memoriile sale, ca și pe acela al unei discuții contradictorii cu S. Pușcariu, care insista ca Ovid Densusianu, cu care lingvistul avuse o atât de constructivă – din perspectiva posterității – polemică, să nu fie invitat să publice în Anuar:

„[Pe S. Pușcariu] l-am consultat mai des în toamna anului 1931, când pregăteam întâiul ei Anuar. Atunci am avut una din puținele neînțelegeri cu el. Îi spusese că vreau să solicit un articol lui Ovid Densusianu. M-a sfătuit insistent să n-o fac, susținând că Densusianu nu-mi va răspunde, sau, dacă o va face, nu voi avea motive să mă felicitez. Când am insistat, am văzut că Pușcariu se supără și am fost silit să renunț” (Mușlea 2005a, p. 160).

Tot în preajma apariției primului „Anuar al Arhivei de Folklor”, așa cum rezultă dintr-o scrisoare din 17 mai 1932, I. Mușlea l-a consultat pe S. Pușcariu inclusiv în chestiuni de detaliu, precum culoarea copertei, copertarea sau nu a extraselor colaboratorilor, poziționarea emblemei Academiei și a numelui redactorului.

„Puținele neînțelegeri”, despre care vorbesc memoriile folcloristului, nu au afectat profunzimea relației dintre cei doi intelectuali și nu au știrbit încrederea profesională pe care S. Pușcariu dovedea că i-o alocă, în circumstanțe precum aceea a delegării cu „întocmirea părții românești la bibliografia folklorică a lui Hoffmann-Krayer” (scrisoare a lui I. Mușlea către S. Pușcariu, din 10 august 1931) sau aceea a consultării în legătură cu raportul de alcătuit asupra lucrării lui S. Mădan, care fusese prezentată la premiul Adamachi (scrisoare a lui S. Pușcariu către I. Mușlea, din 13 martie 1932). Că încrederea aceasta profesională pe care Sextil Pușcariu i-o acorda lui Ion Mușlea era dublată de una umană, aceasta o dovedesc două scrisori prin care cel din urmă anunță îndeplinirea unor mici servicii, la solicitarea mentorului său, aflat, pe moment, departe de Cluj: anunțarea listei decanilor aleși la facultățile clujene (4 iunie [1930]), respectiv delegarea lui Ion Chinezu cu vizitarea pacientului Valkhoff la o clinică medicală (10 august 1932).

Coda celei de-a doua perioade de corespondență o constituie scrisoarea din 9 mai 1936, care însoțește „adresa în chestiunea mutării Arhivei la Bibliotecă” (scrisoare a lui Ion Mușlea către Sextil Pușcariu, din 9 mai 1936), operațiune devenită posibilă, de vreme ce Ion Mușlea fusese numit, în acel an, director al Bibliotecii Universității Regele Ferdinand, iar, începând cu anul 1932, supravegherea lui S. Pușcariu

„slăbise [...] mult. Încrederea în mine îi crescuse și, când m-am prezentat cu planul (cuprinsul) celui de-al doilea Anuar, a spus că nu mai e nevoie să i-l arăt. [...] E adevărat că în rapoartele de activitate ale Muzeului Limbei Române, publicate în „Dacoromania”, Arhiva e amintită regulat. De câte ori mă vedea la ședințele Muzeului, Pușcariu mă întreba cum merge, ce face Anuarul etc. Și cel puțin o dată pe an, înainte de sesiunea generală a Academiei, îi făceam o dare de seamă amănunțită despre mersul Arhivei și-l rugam să înainteze Secțiunii Literare raportul meu anual” (Mușlea 2005a, p. 161).

O altă dovadă a girului profesional pe care Sextil Pușcariu i-l acorda lui Ion Mușlea o constituie solicitarea pe care i-a adresat-o, cândva între anii 1932–1935, de a redacta un memoriu pentru înființarea, în cadrul Facultății de Litere, a unei „Conferințe de folklor”, cu scopul de a echilibra orientarea exclusivă asupra culturii materiale, pe care o dăduse Catedrei de etnografie și folclor titularul ei, Romulus Vuia. Din păcate, așa cum Mușlea va mărturisi peste ani, din acest memoriu:

„nu s-a ales nimica. Nu cunosc motivele. Pentru ocuparea acestei conferințe se gândea, probabil, la mine. Tocmai din această cauză, nu l-am întrebat niciodată ce rezolvare s-a dat acelu memoriu” (*ibidem*, p. 164).

Mutarea, în 1936, a Arhivei în clădirea Bibliotecii și volumul tot mai mare de muncă pe care îl presupuneau, din partea lui Ion Mușlea, lucrările Arhivei, au determinat o tot mai mare distanțare a celor doi intelectuali:

„Cu cât trecea vremea, cu atât legăturile Arhivei (și ale mele personale) cu Muzeul Limbei Române au ajuns din ce în ce mai slabe, până ce, cu refugiul Universității la Sibiu și plecarea lui Pușcariu pentru vreo patru ani la Berlin, au devenit aproape inexistente. Între anii 1941 și moartea lui (1948), nu știu dacă am vorbit împreună de 3–4 ori. Niciodată nu uita să mă întrebe cum merge Arhiva” (*ibidem*).

Așa se face că, pentru cea de-a treia etapă a dialogului epistolar, se păstrează doar o ilustrată, prin care I. Mușlea își felicită profesorul cu ocazia Anului Nou, precum și o scrisoare, pe care S. Pușcariu i-o adresează folcloristului, în calitatea sa de președinte al Institutului Român din Germania, solicitându-i colaborarea pentru realizarea unei lucrări de „propagandă românească în străinătate”, o „*Rumänische Volkskunde* de vreo 300 pag.”, care ar fi urmat să fie publicată la o editură germană, într-o

„serie de cărți despre România. Bazate pe informație serioasă științifică, dar lipsite de rigiditatea cărților de specialitate, cu împovărătoare note la subsol, având însă în schimb un număr mare de ilustrații, în text și în afară de text (în negru și în culori), ele

se adresează marelui public cult german, care vrea să ne cunoască” (scrisoare a lui Sextil Pușcariu către Ion Mușlea, din 15 februarie 1941).

Chiar dacă nu s-a păstrat un răspuns al lui I. Mușlea la această propunere, nu este greu de presupus un refuz al folcloristului, excedat, pe atunci, de grijile Arhivei și ale Bibliotecii Universitare, aflate în refugiu la Sibiu.

Referindu-se la ctitorul Muzeului Limbei Române, Ion Mușlea mărturisea, aproape de sfârșitul vieții sale, că, de-a lungul anilor, îi păstrase „o sinceră recunoștință și o amintire dintre cele mai calde”, convins fiind că, fără cei doi oblăduitori ai Arhivei de Folklor a Academiei Române, Ion Bianu și Sextil Pușcariu,

„n-am fi avut bogatul material în manuscris, cele 7 volume ale Anuarului Arhivei, numeroasele cercetări pe teren, bibliografia folclorului românesc și cunoașterea folclorului în străinătate” (Mușlea 2005a, p. 163).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- AAF = „Anuarul Arhivei de Folklor” (Cluj), I, 1932 și urm.
 Bogrea 1932a = Vasile Bogrea, *Musca columbacă în tradiția noastră populară și istorică*, în AAF, I, 1932, p. 41–45.
 Bogrea 1932b = Vasile Bogrea, *Trei probleme folklorice și aspectul lor românesc*, în AAF, I, 1932, p. 47–52.
 Branda–Cuceu–Timoce–Mocanu (editori) 2012 = Alina Branda, Ion Cuceu, Cosmina Timoce-Mocanu (editori), *Antropologie și studii culturale*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012.
 Cuceu 2003 = Ion Cuceu, *Sextil Pușcariu și cultura populară*, în Greive (ed.) *et alii*, p. 99–117.
 Cuceu 2012 = Ion Cuceu, *Structuri instituționale ale Școlii etnologice clujene*, în Branda–Cuceu–Timoce-Mocanu (editori) 2012, p. 467–483.
 Cuceu–Cuceu (editori) 2005 = Ion Mușlea, *Arhiva de Folclor a Academiei Române. Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare (1930–1948)*. Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2005.
 Drăganu 1933 = N. Drăganu, *Cuvinte și obiceiuri*, în AAF, II, 1933, p. 1–19.
 Greive *et alii* (editori) = Arthur Greive, Ion Talos, Ion Mării, Nicolae Mocanu (editori), *Întâlniri între filologii români și germani/Deutsche und rumänische Philologen in der Begegnung*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003.
 Mușlea 1924 = Ion Mușlea, *Le cheval merveilleux dans l'épopée populaire*, în „Mélanges de l'École Roumaine en France”, 1924, p. 67–110.
 Mușlea 1924–1926 = Ion Mușlea, *Un „Tatăl Nostru” necunoscut (1684)*, în DR, IV/2, p. 963–966.
 Mușlea 1925 = Ion Mușlea, *La mort-mariage: une particularité du folklore balkanique*, în „Mélanges de l'École Roumaine en France”, 1925 (extras: Vălenii de Munte, 1925, 32 p.).
 Mușlea 1927–1928a = Ion Mușlea, *Șcheii de la Cergău și folclorul lor*, în DR, V, p. 1–50.
 Mușlea 1927–1928b = Ion Mușlea, *Mură la dacoromâni*, în DR, V, p. 619–621.
 Mușlea 1927–1928c = Ion Mușlea, *Iarăși „teleleu”*, în DR, V, p. 621–622.
 Mușlea 1932 = Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în AAF, I, 1932, p. 117–237.
 Mușlea 1971 = Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*. Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Talos, vol. I, București, Editura Minerva, 1971.
 Mușlea 2005 = Ion Mușlea, *Etnografia românească în Ardeal după Unire*, în Cuceu–Cuceu (editori) 2005, p. 88–95.

- Muşlea 2005a = Ion Muşlea, *Din activitatea mea de foclorist*, în Cuceu–Cuceu (editori) 2005, p. 141–207.
- Paşca 1932 = Şt. Paşca, *Nume de botez în Ţara Oltului. Obiceiuri şi tradiţii*, în AAF, I, 1932, p. 107–115.
- Pătruţ 1942 = Ion Pătruţ, *Folklor de la românii din Sârbia*, în AAF, VI, 1942, p. 328–384.
- Petrovici 1935 = Emil Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului (Banat)*, în AAF, III, 1935, p. 25–158.
- Petrovici 1939 = Emil Petrovici, *Folklor de la moşii din Scărişoara*, în AAF, V, 1939, p. 111–176.
- Petrovici 1942 = Emil Petrovici, *Note de folklor de la românii din Valea Mlavei (Sârbia)*, în AAF, VI, 1942, p. 1–75.
- Pop 1977 = Dumitru Pop, *Sextil Puşcariu şi cultura noastră populară*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, IX, 1977, p. 385–395.
- Puşcariu 1978 = Sextil Puşcariu, *Memorii*. Ediţie de Magdalena Vulpe. Prefaţă de Ion Bulei. Note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.
- Puşcariu 1978a = Sextil Puşcariu, *O retrospectivă la împlinirea vârstei de 50 de ani*, în Puşcariu 1978, p. 774–778.
- Scurtu 1942 = Vasile Scurtu, *Cercetări folklorice în Ugocea Românească (jud. Satu-Mare)*, în AAF, VI, 1942, p. 123–300.
- Taloş 1971 = Ion Taloş, *Ion Muşlea*, în Muşlea 1971, p. V–XLIV.
- Timoce-Mocanu 2012 = Cosmina Timoce-Mocanu, *Anuarul Arhivei de Folklor*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, XII, 2012, p. 443–468.
- Timoce-Mocanu 2013 = Cosmina Timoce-Mocanu, *The Research of Funeral Rituals through the Questionnaire Method in Folklore in the Interwar Period. From B. P. Hasdeu to I. Muşlea*, în „Philologica Jassyensia”, IX, 2013, nr. 2(18), p. 111–120.
- Vaida 1972 = Mircea Vaida, *Sextil Puşcariu, critic şi istoric literar*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972.

ION MUŞLEA AND SEXTIL PUŞCARIU IN CORRESPONDENCE (Abstract)

The study suggests an analysis of an important moment in the history of Romanian ethnology, namely the institutionalization of such researches in Cluj-Napoca by means of founding the Folklore Archive of the Romanian Academy, from the perspective of the relationships between the main pawns in this process: Sextil Puşcariu and young researcher Ion Muşlea. In achieving the purposes of this project, I used both classical sources (scientific works of the two), as well as correspondence, an unedited part which Ion Muşlea and Sextil Puşcariu have written between 1925 and 1941.

Cuvinte-cheie: *Arhiva de Folclor a Academiei Române, Ion Muşlea, Sextil Puşcariu, corespondenţă, construcţie intelectuală.*

Keywords: *The Folklore Archive of the Romanian Academy, Ion Muşlea, Sextil Puşcariu, correspondence, institutional construction.*

*Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”
Cluj-Napoca, str. Republicii, 9
cosminatimoce@yahoo.com*